

ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΕΠΟΠΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Συνοπτική παρουσίαση της γνωμοδότησης του ΕΕΠΑ σχετικά με τη χειραγώγηση στο διαδίκτυο και τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα

(Το πλήρες κείμενο της παρούσας γνωμοδότησης είναι διαθέσιμο στην αγγλική, γαλλική και γερμανική γλώσσα στον δικτυακό τόπο του ΕΕΠΑ www.edps.europa.eu)

(2018/C 233/06)

Η ψηφιοποίηση της κοινωνίας και της οικονομίας επηρεάζει ποικιλοτρόπως τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και τα εμπόδια που τίθενται στη συμμετοχή του κοινού στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Η ανάλυση μαζικών δεδομένων και τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης έχουν καταστήσει δυνατή τη συλλογή, τον συνδυασμό, την ανάλυση και την επ' αόριστον αποθήκευση τεράστιων όγκων δεδομένων. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει αναδυθεί ένα κυρίαρχο επιχειρηματικό μοντέλο για τις περισσότερες διαδικτυακές υπηρεσίες, το οποίο βασίζεται στην παρακολούθηση των ατόμων στο διαδίκτυο και στη συλλογή δεδομένων σχετικά με τον χαρακτήρα, την υγεία, τις σχέσεις, καθώς τις σκέψεις και τις απόψεις τους, με σκοπό τη δημιουργία εσόδων από την ψηφιακή διαφήμιση. Οι ψηφιακές αυτές αγορές έχουν συγκεντρωθεί γύρω από έναν μικρό αριθμό εταιρειών, οι οποίες ενεργούν ως πραγματικοί φρουροί των πυλών του διαδικτύου και διαθέτουν τις υψηλότερες τιμές κεφαλαιοποίησης –προσαρμοσμένες βάσει του πληθωρισμού– που έχουν καταγραφεί ποτέ στην ιστορία.

Αυτό το ψηφιακό οικοσύστημα έχει συνδέσει τους ανθρώπους σε ολόκληρο τον κόσμο, καθώς πάνω από το 50 % του πληθυσμού έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο, μολονότι η κατανομή του ποσοστού αυτού είναι άνιση από άποψη γεωγραφίας, πλούτου και φύλου. Μετά την αρχική αισιοδοξία σχετικά με τις δυνατότητες που παρέχουν το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, πλέον εκφράζεται η ανησυχία ότι οι άνθρωποι αποτελούν αντικείμενο χειραγώγησης, αφενός μέσω της συνεχούς συλλογής συχνά πολύ προσωπικών πληροφοριών σχετικά με αυτούς και, αφετέρου, μέσω του ελέγχου των πληροφοριών τις οποίες βλέπουν στο διαδίκτυο ανάλογα με την κατηγορία στην οποία κατατάσσονται. Η μαζική κατακραυγή, για πολλές υπηρεσίες που βασίζονται σε αλγόριθμους αποτελεί βασικό παράγοντα δημιουργίας αξίας, μέσω προϊόντων και εφαρμογών που έχουν σχεδιαστεί κατά τρόπο ώστε να μεγιστοποιούν την προσέλκυση προσοχής και τον εθισμό. Η διασύνδεση, τουλάχιστον στο πλαίσιο του τρέχοντος μοντέλου, έχει προκαλέσει διχογνωμία.

Ο επακόλουθος διάλογος έχει περιστραφεί γύρω από τις παραπλανητικές, εσφαλμένες ή συκοφαντικές πληροφορίες («περιεχόμενο») που παρουσιάζονται στους ανθρώπους με σκοπό να επηρεάσουν τον πολιτικό διάλογο και τις εκλογές, φαινόμενο το οποίο πλέον αποκαλείται «διάδοση ψευδών ειδήσεων» ή «διαδικτυακή παραπληροφόρηση». Οι λύσεις έχουν επικεντρωθεί στη λήψη μέτρων διαφάνειας τα οποία, παρότι αποκαλύπτουν την πηγή των πληροφοριών, παραβλέπουν τη λογοδοσία των παραγόντων του οικοσυστήματος που επωφελούνται από την επιβλαβή συμπεριφορά. Εντωμεταξύ, η συγκέντρωση της αγοράς και η άνοδος της κυριαρχίας των πλατφορμών συνιστούν νέα απειλή για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης. Κατά την άποψη του ΕΕΠΑ, αυτή η κρίση εμπιστοσύνης στο ψηφιακό οικοσύστημα καταδεικνύει την αλληλεξάρτηση μεταξύ της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας της έκφρασης. Ο περιορισμός του ιδιωτικού χώρου που έχουν στη διάθεσή τους οι άνθρωποι, εξαιτίας της αναπόφευκτης παρακολούθησης από εταιρείες και κυβερνήσεις, επηρεάζει αρνητικά την ικανότητα και την προθυμία των ανθρώπων να εκφράζονται και να δημιουργούν σχέσεις ελεύθερα, μεταξύ άλλων στη σφαίρα της συμμετοχής στα κοινά, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για την υγεία της δημοκρατίας. Ως εκ τούτου, η παρούσα γνωμοδότηση εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι προσωπικές πληροφορίες για τη μικροστόχευση ατόμων και ομάδων με συγκεκριμένο περιεχόμενο, στα θεμελιώδη δικαιώματα και στις αξίες που διακυβεύονται, καθώς και στη σχετική νομοθεσία για τον μετριασμό των απειλών.

Επί σειρά ετών ο ΕΕΠΑ έχει ταχθεί υπέρ της ευρύτερης συνεργασίας μεταξύ των αρχών προστασίας δεδομένων και άλλων ρυθμιστικών αρχών με σκοπό τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των ατόμων στην ψηφιακή κοινωνία· για τον λόγο αυτόν, το 2017 συστήσαμε το ψηφιακό γραφείο εκκαθάρισης. Δεδομένων των ανησυχιών που εκφράζονται ότι οι πολιτικές εκστρατείες ενδέχεται να εκμεταλλεύονται τον ψηφιακό χώρο προκειμένου να παρακάμψουν την ισχύουσα νομοθεσία⁽¹⁾, θεωρούμε ότι είναι πλέον η κατάλληλη στιγμή να επεκταθεί η συνεργασία αυτή στις ρυθμιστικές αρχές στους τομείς των εκλογικών διαδικασιών και των οπτικοακουστικών μέσων.

1. ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ ΛΟΓΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ

i. Έντονος και συνεχής δημόσιος διάλογος

Επί του παρόντος διεξάγεται έντονος δημόσιος διάλογος σχετικά με τον αντίκτυπο που έχει το σημερινό απέραντο και πολύπλοκο οικοσύστημα των ψηφιακών πληροφοριών όχι μόνο στην οικονομία της αγοράς αλλά και στην πολιτική οικονομία, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο το πολιτικό περιβάλλον αλληλεπιδρά με την οικονομία. Στο επίκεντρο αυτού του οικοσυστήματος βρίσκονται οι μεγάλες πλατφόρμες, οι οποίες αποκομίζουν δυσανάλογα κέρδη από την ανάπτυξη της ψηφιακής διαφήμισης ενώ η σχετική ισχύς τους αυξάνεται καθώς η ψηφιακή διαφήμιση εξελίσσεται. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι απαραίτητα για την τμηματοποίηση, τη στόχευση και την εξατομίκευση των μηνυμάτων που αποστέλλονται στα άτομα, αλλά οι περισσότεροι διαφημιστές δεν γνωρίζουν τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις, ενώ τα περισσότερα άτομα δεν γνωρίζουν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα εν λόγω δεδομένα. Το σύστημα αφενός επιβραβεύει το περιεχόμενο που προκαλεί έντονες εντυπώσεις και διαδίδεται ευρέως και αφετέρου, κατά κανόνα, δεν προβαίνει σε διάκριση

⁽¹⁾ Βλέπε, για παράδειγμα, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/election-2017-facebook-ads-marginal-seats-tories-labour-outdated-election-spending-rules-a7733131.html> [προσπελάστηκε στις 18.3.2018].

μεταξύ εμπορικών ή πολιτικών διαφημιστών. Αποκαλύπτει σχετικά με τον τρόπο διάδοσης σκόπιμης παραπληροφόρησης («ψευδών ειδήσεων») μέσω του συστήματος αυτού εγείρουν φόβους ότι μπορεί να απειλείται η ακεραιότητα των δημοκρατιών. Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης –η αγορά των οποίων χαρακτηρίζεται επίσης από συγκέντρωση– τροφοδοτούνται και τα ίδια με δεδομένα και, εάν δεν υπόκεινται σε έλεγχο, θα εντείνουν τον απομακρυσμένο χαρακτήρα και την έλλειψη λογοδοσίας στο πλαίσιο της λήψης αποφάσεων σε αυτό το περιβάλλον.

ii. Συνάφεια της νομοθεσίας για την προστασία των δεδομένων και των πολιτικών εκστρατειών

Τα θεμελιώδη δικαιώματα προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των δεδομένων αποτελούν σαφώς κρίσιμο παράγοντα για την αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, ως εκ τούτου το συγκεκριμένο ζήτημα ανάγεται σε στρατηγική προτεραιότητα για όλες τις ανεξάρτητες αρχές προστασίας δεδομένων. Στο ψήφισμα σχετικά με τη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για σκοπούς πολιτικής επικοινωνίας το οποίο εξέδωσαν το 2005 οι ρυθμιστικές αρχές προστασίας δεδομένων διατύπωσαν βασικές ανησυχίες σχετικά με την προστασία των δεδομένων παγκοσμίως, οι οποίες αφορούσαν την αύξηση της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από μη εμπορικούς παράγοντες. Στο εν λόγω ψήφισμα αναφέρονταν ειδικότερα η επεξεργασία «ευαίσθητων δεδομένων που αφορούν πραγματικές ή εικαζόμενες ηθικές και πολιτικές πεποιθήσεις ή δραστηριότητες, ή δραστηριότητες ψήφου», καθώς και η «παρεμβατική κατάρτιση προφίλ διαφόρων προσώπων τα οποία επί του παρόντος χαρακτηρίζονται –νίστε ασφαλή ή βάσει επιφανειακών επαφών– ως συμπαιδούντες, υποστηρικτές, οπαδοί ή μέλη κομμάτων»⁽¹⁾. Στο εν λόγω διεθνές ψήφισμα διατυπώθηκε έκκληση για αυστηρότερη επιβολή των κανόνων προστασίας των δεδομένων όσον αφορά την ελαχιστοποίηση των δεδομένων, τη σύννομη επεξεργασία, τη συγκατάθεση, τη διαφάνεια, τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων, τον περιορισμό του σκοπού και την ασφάλεια των δεδομένων. Τώρα είναι ίσως η κατάλληλη στιγμή να διατυπωθεί εκ νέου η έκκληση αυτή.

Η νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων και το απόρρητο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών εφαρμόζεται στη συλλογή δεδομένων, την κατάρτιση προφίλ και τη μικροστόχευση και, εάν επιβληθεί ορθά, αναμένεται να συμβάλει στην ελαχιστοποίηση των βλαβών τις οποίες προκαλούν οι απόπειρες χειραγώγησης ατόμων και ομάδων. Τα πολιτικά κόμματα που επεξεργάζονται δεδομένα ψηφοφόρων στην ΕΕ εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του γενικού κανονισμού για την προστασία δεδομένων (ΓΚΠΔ). Ο ΓΚΠΔ ορίζει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τα πολιτικά φρονήματα ως ειδικές κατηγορίες δεδομένων. Γενικά, απαγορεύεται η επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων, εκτός εάν ισχύει κάποια από τις απαριθμούμενες εξαιρέσεις. Στο πλαίσιο των πολιτικών εκστρατειών, οι ακόλουθες δύο εξαιρέσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές και κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν ολόκληρες:

- δ) η επεξεργασία διενεργείται, με κατάλληλες εγγυήσεις, στο πλαίσιο των νόμιμων δραστηριοτήτων ιδρύματος, οργάνωσης ή άλλου μη κερδοσκοπικού φορέα με πολιτικό, φιλοσοφικό, θρησκευτικό ή συνδικαλιστικό στόχο και υπό την προϋπόθεση ότι η επεξεργασία αφορά αποκλειστικά τα μέλη ή τα πρώην μέλη του φορέα ή πρόσωπα τα οποία έχουν τακτική επικοινωνία μαζί του σε σχέση με τους σκοπούς του και ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν κοινοποιούνται εκτός του συγκεκριμένου φορέα χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων των δεδομένων,
- ε) η επεξεργασία αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων, [...]
- ζ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για λόγους ουσιαστικού δημόσιου συμφέροντος, βάσει του δικαίου της Ένωσης ή κράτους μέλους, το οποίο είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο στόχο, σέβεται την ουσία του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων και προβλέπει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων.

Η αιτιολογική σκέψη 56 αποσαφηνίζει το άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο ζ): «[ε]άν στο πλαίσιο εκλογικών δραστηριοτήτων, η λειτουργία του δημοκρατικού συστήματος σε ένα κράτος μέλος απαιτεί τη συγκέντρωση από τα πολιτικά κόμματα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με τα πολιτικά φρονήματα των πολιτών, η επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων μπορεί να επιτρέπεται για λόγους δημόσιου συμφέροντος, εφόσον προβλέπονται κατάλληλες εγγυήσεις».

Διάφορες αρχές προστασίας δεδομένων έχουν καταρτίσει κανόνες ή κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων για πολιτικούς σκοπούς:

- Τον Μάρτιο του 2014, η ιταλική αρχή προστασίας δεδομένων θέσπισε κανόνες σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από πολιτικά κόμματα. Στους κανόνες επισημαίνεται η γενική απαγόρευση της χρήσης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που δημοσιοποιούνται στο διαδίκτυο, όπως σε κοινωνικά δίκτυα ή φόρουμ, για σκοπούς πολιτικής επικοινωνίας, εάν τα δεδομένα αυτά έχουν συλλεγεί για άλλους σκοπούς⁽²⁾.
- Τον Νοέμβριο του 2016, η γαλλική εθνική επιτροπή προστασίας δεδομένων (CNIL) εξέδωσε συμπληρωματικές κατευθυντήριες γραμμές σε σχέση με τις συστάσεις που είχε διατυπώσει το 2012 για την πολιτική επικοινωνία, στις οποίες διευκρινίζονται οι κανόνες για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στα κοινωνικά δίκτυα. Ειδικότερα, η CNIL υπογράμμισε ότι η συγκέντρωση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των ψηφοφόρων με σκοπό την κατάρτιση προφίλ και τη στοχοθέτησή τους στα κοινωνικά δίκτυα μπορεί να είναι νόμιμη μόνον εάν βασιζέται στη συγκατάθεση ως λόγο για την επεξεργασία δεδομένων⁽³⁾.

⁽¹⁾ Το ψήφισμα είναι διαθέσιμο στην ακόλουθη διεύθυνση: <https://icdppc.org/wp-content/uploads/2015/02/Resolution-on-Use-of-Personal-Data-for-Political-Communication.pdf> [προσπελάστηκε στις 18.3.2018].

⁽²⁾ <http://www.garanteprivacy.it/web/guest/home/docweb/-/docweb-display/docweb/3013267> «Provvedimento in materia di trattamento di dati presso i partiti politici e di esonero dall'informativa per fini di propaganda elettorale», δημοσιεύθηκε στην επίσημη εφημερίδα της ιταλικής αρχής προστασίας δεδομένων αριθ. 71 στις 26.3.2014 [αριθ. ηλεκτρονικού εγγράφου 3013267].

⁽³⁾ <https://www.cnil.fr/fr/communication-politique-queles-sont-les-regles-pour-lutilisation-des-donnees-issues-des-reseaux> «Communication politique: quelles sont les règles pour l'utilisation des données issues des réseaux sociaux?», δημοσιεύθηκε από την Commission Nationale de l'informatique et des libertés (γαλλική εθνική επιτροπή πληροφορικής και ελευθεριών) στις 8.11.2016.

— Τον Απρίλιο του 2017, το γραφείο του επιτρόπου πληροφοριών του Ηνωμένου Βασιλείου (Information Commissioner's Office – ICO) εξέδωσε επικαιροποιημένη καθοδήγηση για τις πολιτικές εκστρατείες (*Guidance on political campaigning*), στην οποία περιλαμβάνονται επίσης κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη χρήση της ανάλυσης δεδομένων στις πολιτικές εκστρατείες. Το ICO εξήγησε ότι όταν ένα πολιτικό κόμμα αναθέτει τη διενέργεια ανάλυσης σε τρίτη εταιρεία, η εταιρεία αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως εκτελών την επεξεργασία δεδομένων, το δε κόμμα ως υπεύθυνος επεξεργασίας. Για να είναι σύνομη η επεξεργασία δεδομένων, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ειδικές διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία δεδομένων οι οποίες διέπουν τη σχέση μεταξύ του υπεύθυνου επεξεργασίας και του εκτελούντος την επεξεργασία δεδομένων⁽¹⁾.

Οι κατευθυντήριες γραμμές των εθνικών αρχών προστασίας δεδομένων έχουν τη δυνατότητα να παράσχουν πρόσθετη έγκυρη ερμηνεία των νομοθετικών διατάξεων σχετικά με την προστασία των δεδομένων και την ιδιωτική ζωή, όπου λαμβάνονται υπόψη οι διαφορές στην οργάνωση των εθνικών πολιτικών συστημάτων⁽²⁾.

iii. Σκοπός της παρούσας γνωμοδότησης του ΕΕΠΔ

Το όραμα του ΕΕΠΔ είναι να βοηθήσει την ΕΕ να διαδραματίσει ηγετικό και υποδειγματικό ρόλο στον παγκόσμιο διάλογο σχετικά με την προστασία των δεδομένων και την ιδιωτική ζωή στην ψηφιακή εποχή, με τον προσδιορισμό διεπιστημονικών λύσεων πολιτικής στις προκλήσεις που θέτουν τα μαζικά δεδομένα και με την ανάπτυξη δεοντολογικής διάστασης στην επεξεργασία προσωπικών πληροφοριών⁽³⁾. Έχουμε διατυπώσει το αίτημα το υποκείμενο των δεδομένων να αντιμετωπίζεται «ως άτομο, και όχι απλώς ως καταναλωτής ή χρήστης» και έχουμε επισημάνει δεοντολογικά ζητήματα σχετικά με τις επιπτώσεις της κατάρτισης προφίλ πρόβλεψης και της εξατομίκευσης με χρήση αλγορίθμων⁽⁴⁾. Έχουμε απευθύνει έκκληση για μια υπεύθυνη και βιώσιμη ανάπτυξη της ψηφιακής κοινωνίας, η οποία θα βασίζεται στον έλεγχο των ατόμων επί των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν, για ενσωμάτωση του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής στον μηχανικό σχεδιασμό, καθώς και για λογοδοσία και συνεκτική επιβολή⁽⁵⁾. Στην έκθεσή της που δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο του 2018, η συμβουλευτική ομάδα δεοντολογίας του ΕΕΠΔ επισήμανε ότι η «μικροστόχευση της ψηφιοθρίας αλλάζει τους κανόνες του δημόσιου λόγου, μειώνοντας τον χώρο για τη διεξαγωγή διαλόγου και την ανταλλαγή ιδεών», γεγονός που «απαιτεί επείγοντως τη διεξαγωγή δημοκρατικού διαλόγου σχετικά με τη χρήση και την αξιοποίηση δεδομένων στο πλαίσιο των πολιτικών εκστρατειών και της λήψης αποφάσεων»⁽⁶⁾.

Το συγκεκριμένο ζήτημα της χρήσης πληροφοριών και δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για τη χειραγώγηση των ανθρώπων και της πολιτικής σκηνής βάνει ασφαλώς κατά πολύ πέραν του δικαιώματος στην προστασία δεδομένων. Ένα εξατομικευμένο, μικροστοχευμένο διαδικτυακό περιβάλλον δημιουργεί «θύλακες φίλτρων», στο πλαίσιο των οποίων τα άτομα εκτίθενται συνεχώς σε ίδιες πληροφορίες και συναντούν λιγότερες απόψεις, με αποτέλεσμα να υπάρχει αυξημένη πολιτική και ιδεολογική πόλωση⁽⁷⁾. Αυξάνει την εξάπλωση και την πειστικότητα ψευδών ιστοριών και συνωμοσιών⁽⁸⁾. Έρευνες καταδεικνύουν ότι η χειραγώγηση της ροής ειδήσεων ή των αποτελεσμάτων αναζήτησης των ατόμων θα μπορούσε να επηρεάσει την εκλογική συμπεριφορά τους⁽⁹⁾.

Μέλημα του ΕΕΠΔ είναι να συμβάλει στο να διασφαλιστεί ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως ορίζεται στον ΓΚΠΔ, υπηρετεί τον άνθρωπο και όχι το αντίστροφο⁽¹⁰⁾. Η τεχνολογική πρόοδος δεν θα πρέπει να παρεμποδίζεται αλλά μάλλον να καθοδηγείται σύμφωνα με τις αξίες μας. Ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του

⁽¹⁾ https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1589/promotion_of_a_political_party.pdf Information Commissioner's Office «Guidance on political campaigning» [20170426].

⁽²⁾ Σύμφωνα με το άρθρο 57 παράγραφος 1 στοιχείο δ) του ΓΚΠΔ, κάθε εποπτική αρχή στο έδαφός της [...] προωθεί την ευαισθητοποίηση των υπευθύνων επεξεργασίας και των εκτελούντων την επεξεργασία σχετικά με τις υποχρεώσεις τους δυνάμει του παρόντος κανονισμού.

⁽³⁾ Βλέπε «Leading by Example: The EDPS Strategy 2015-2019» (Δίνοντας το παράδειγμα: Η στρατηγική του ΕΕΠΔ 2015-2019), σ. 17. Κατά την άποψή μας, «τα μαζικά δεδομένα αναφέρονται στην πρακτική του συνδυασμού τεράστιων όγκων πληροφοριών από διάφορες πηγές και της ανάλυσής τους, συχνά με τη χρήση αλγορίθμων αυτοπροσαρμογής, με σκοπό τη συνεκτίμησή τους στη λήψη αποφάσεων. Μία από τις σπουδαιότερες αξίες των μαζικών δεδομένων για τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις προκύπτει από την παρακολούθηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, σε συλλογικό και σε ατομικό επίπεδο, και έγκειται στις προγνωστικές δυνατότητες τις οποίες προσφέρουν». ΕΕΠΔ γνωμοδότηση 4/2015, Προς μια νέα ψηφιακή δεοντολογία: Δεδομένα, αξιοπρέπεια και τεχνολογία, 11.9.2015, σ. 7.

⁽⁴⁾ Τα προφίλ που χρησιμοποιούνται για την πρόβλεψη της συμπεριφοράς των ανθρώπων ενέχουν τον κίνδυνο του στιγματισμού, της ενίσχυσης των υφιστάμενων στερεοτύπων, του κοινωνικού και πολιτισμικού διαχωρισμού και αποκλεισμού, με αυτού του είδους τη «συλλογική νοημοσύνη» να υπονομεύει την ατομική επιλογή και τις ίσες ευκαιρίες. Αυτού του είδους οι «θύλακες φίλτρων» ή «προσωπικοί θάλαμοι ηχομόνωσης» θα μπορούσαν εντέλει να καταπνίξουν τη δημιουργικότητα, την καινοτομία και τις ελευθερίες της έκφρασης και του συνεταιρίζεσθαι, που ήταν ακριβώς εκείνες χάρη στις οποίες κατέστη δυνατή η άνθηση των ψηφιακών τεχνολογιών. ΕΕΠΔ γνωμοδότηση 4/2015, σ. 16 (οι παραπομπές έχουν απαλειφθεί).

⁽⁵⁾ Γνωμοδότηση 7/2015 του ΕΕΠΔ, «Αντιμετώπιση της πρόκλησης των μαζικών δεδομένων», σ. 9.

⁽⁶⁾ Έκθεση της συμβουλευτικής ομάδας δεοντολογίας του ΕΕΠΔ, Ιανουάριος 2018, σ. 28.

⁽⁷⁾ Βλέπε, για παράδειγμα, *The Economist*, How the World Was Trolled (4-10 Νοεμβρίου 2017), τόμος 425, αριθ. 9065, σ. 21-24.

⁽⁸⁾ Allcott H. και Gentzkow M., *Social Media and Fake News in the 2016 Election* (άνοιξη 2017), Stanford University, *Journal of Economic Perspectives*, τόμος 31, αριθ. 2, σ. 211-236. <https://web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf>, σ. 219.

⁽⁹⁾ Σε ένα από τα πειράματα, οι χρήστες πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης έλαβαν ενημέρωση σχετικά με το τι δήλωσαν ότι ψήφισαν οι φίλοι τους, στοιχείο που οδήγησε σε στατιστικά σημαντική αύξηση του τμήματος του πληθυσμού (ποσοστό 0,14% του πληθυσμού σε ηλικία πηφους ή περίπου 340 000 ψηφοφόροι) το οποίο ψήφισε στις ενδιάμεσες εκλογές που διεξήχθησαν για την ανάδειξη του Κογκρέσου το 2010. Allcott H. και Gentzkow M., *Social Media and Fake News in the 2016 Election* (άνοιξη 2017), Stanford University, *Journal of Economic Perspectives*, τόμος 31, αριθ. 2, σ. 211-236, σ. 219). Στο πλαίσιο μιας άλλης μελέτης, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι οι διαφορές στα αποτελέσματα αναζήτησης της Google μπορούσαν να μεταποτίσουν την προτίμηση ψήφου των αναποφασιστων ψηφοφόρων κατά 20%. Zuiderveen Borgesius, F. & Trilling, D. & Möller, J. & Bodó, B. & de Vreese, C. & Helberger, N. (2016). Should we worry about filter bubbles?, *διαδικτυο Policy Review*, 5(1). DOI: 10.14763/2016.1.401, σ. 9.

⁽¹⁰⁾ Ατιολογική σκέψη 4 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ, εφεξής «ΓΚΠΔ».

δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων, είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση του αδιάβλητου των εκλογών, ιδίως καθώς πλησιάζουν οι εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2019⁽¹⁾. Η παρούσα γνωμοδότηση είναι η πλέον πρόσφατη στο πλαίσιο μιας σειράς από γενικές τοποθετήσεις του ΕΕΠΔ σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να εφαρμοστεί η προστασία δεδομένων ώστε να αντιμετωπιστούν οι πλέον επείγουσες ανησυχίες σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής. Βασίζεται στο προηγούμενο έργο που έχει ήδη εκπονήσει ο ΕΕΠΔ σχετικά με τα μαζικά δεδομένα και την ψηφιακή δεοντολογία, καθώς και την ανάγκη συντονισμού της ρύθμισης των ανταγωνιστικών και δίκαιων αγορών⁽²⁾. Στη γνωμοδότηση παρουσιάζεται πρώτα συνοπτικά η διαδικασία με την οποία τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τροφοδοτούν και καθορίζουν τον κυρίαρχο κύκλο της ψηφιακής παρακολούθησης, τη μικροστόχευση και της χειραγώγησης. Στη συνέχεια εξετάζονται οι ρόλοι των διαφόρων παραγόντων στο οικοσύστημα των ψηφιακών πληροφοριών. Εξετάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που διακυβεύονται, οι σχετικές αρχές για την προστασία των δεδομένων και άλλες συναφείς νομικές υποχρεώσεις. Τέλος, διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι το πρόβλημα της χειραγώγησης στο διαδίκτυο είναι βέβαιο ότι θα επιδεινωθεί, ότι καμία μεμονωμένη ρυθμιστική προσέγγιση δεν επαρκεί από μόνη της και ότι, ως εκ τούτου, οι ρυθμιστικές αρχές πρέπει επειγόντως να συνεργαστούν προκειμένου να αντιμετωπίσουν όχι μόνο τις καταχρήσεις σε τοπικό επίπεδο αλλά και τις διαρθρωτικές στρεβλώσεις που προκαλούνται από την υπερβολική συγκέντρωση της αγοράς.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η χειραγώγηση στο διαδίκτυο συνιστά απειλή για την κοινωνία διότι οι θύλακες φίλτρων και οι περιτοχιζόμενες κοινότητες καθιστούν δυσχερέστερη την αλληλοκατανόηση και την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των ανθρώπων. Η αποδυνάμωση αυτού του «κοινωνικού συνδετικού ιστού» μπορεί να υπονομεύσει τη δημοκρατία, καθώς και διάφορα άλλα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες. Η χειραγώγηση στο διαδίκτυο αποτελεί επίσης σύμπτωμα της αδιαφάνειας και της έλλειψης λογοδοσίας στο ψηφιακό οικοσύστημα. Το πρόβλημα είναι πραγματικό και επείγον και είναι πιθανό να επιδεινωθεί καθώς περισσότεροι άνθρωποι και αντικείμενα συνδέονται με το διαδίκτυο και ενισχύεται ο ρόλος των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης. Αιτία του προβλήματος αποτελεί εν μέρει η ανεύθυνη, παράνομη ή αντιδεοντολογική χρήση των προσωπικών πληροφοριών. Η διαφάνεια είναι αναγκαία αλλά όχι επαρκής. Η διαχείριση περιεχομένου μπορεί να είναι μεν αναγκαία αλλά δεν πρέπει να διακυβεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ως εκ τούτου, μέρος της λύσης είναι να εφαρμοστούν οι υφιστάμενοι κανόνες, ιδίως ο ΓΚΠΔ, με αυστηρότητα και σε συνδυασμό με άλλους κανόνες σχετικά με τις εκλογές και την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης.

Προκειμένου να συμβάλει στην πρόοδο του διαλόγου, ο ΕΕΠΔ θα διοργανώσει, την άνοιξη του 2019, εργαστήριο στο πλαίσιο του οποίου οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές στον τομέα της προστασίας των δεδομένων, της εκλογικής νομοθεσίας και της νομοθεσίας για τα οπτικοακουστικά μέσα θα έχουν τη δυνατότητα να διερευνήσουν περαιτέρω αυτή την αλληλεπίδραση, να συζητήσουν τις προκλήσεις με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωπες και να εξετάσουν τις δυνατότητες ανάληψης κοινών δράσεων, λαμβανόμενων επίσης υπόψη των επικείμενων εκλογών για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Στην παρούσα γνωμοδότηση εκφράζεται η άποψη ότι η τεχνολογία και η συμπεριφορά που επικρατεί στην αγορά προκαλούν βλάβη λόγω διαρθρωτικών ανισορροπιών και στρεβλώσεων. Έχουμε απευθύνει έκκληση για προσαρμογή των κινήτρων για καινοτομία. Οι τεχνολογικοί κολοσσοί και οι πρωτοπόροι της τεχνολογίας έχουν μέχρι στιγμής επωφεληθεί από τη δραστηριοποίησή τους σε ένα σχετικά μη ρυθμιζόμενο περιβάλλον. Οι παραδοσιακές βιομηχανίες και οι βασικές έννοιες της εδαφικής δικαιοδοσίας και της κυριαρχίας, καθώς επίσης και οι κοινωνικοί κανόνες, συμπεριλαμβανομένης της δημοκρατίας, επηρεάζονται. Οι αξίες αυτές βασίζονται στην πολυφωνία και στην ισορροπία μεταξύ των μερών. Κανένας παράγοντας ή τομέας δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις αυτές ενεργώντας μεμονωμένα. Η προστασία των δεδομένων αποτελεί μέρος της λύσης – και ίσως μάλιστα το μέρος που της αναλογεί να είναι μεγαλύτερο από το αναμενόμενο. Δεν αρκεί να βασιζόμαστε στην καλή θέληση των εμπορικών παραγόντων, οι οποίοι εντέλει δεν υπόκεινται σε υποχρέωση λογοδοσίας. Πρέπει τώρα να παρέμβουμε υπέρ μιας πιο δίκαιης διάδοσης των οφελών της ψηφιοποίησης.

Βρυξέλλες, 19 Μαρτίου 2018.

Giovanni BUTTARELLI

Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων

(¹) Όπως αναφέρεται στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Orlovskaya Iskra κατά Ρωσίας, «οι ελεύθερες εκλογές και η ελευθερία της έκφρασης, ιδιαίτερα η ελευθερία του πολιτικού διαλόγου, αποτελούν από κοινού τον θεμέλιο λίθο κάθε δημοκρατικού συστήματος. Τα δύο δικαιώματα είναι αλληλένδετα και αλληλοενισχυόμενα: για παράδειγμα, η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί μία από τις απαραίτητες "προϋποθέσεις" για τη "διασφάλιση της ελεύθερης έκφρασης της άποψης των ατόμων κατά την επιλογή του νομοθετικού σώματος". Για τον λόγο αυτόν, κατά την περίοδο που προηγείται των εκλογών είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επιτρέπεται η ελεύθερη κυκλοφορία απόψεων και πληροφοριών κάθε είδους. Στο πλαίσιο των εκλογικών συζητήσεων, η ανεμπόδιστη άσκηση της ελευθερίας του λόγου από τους υποψηφίους είναι ιδιαίτερα σημαντική» (οι παραπομπές έχουν απαλειφθεί από το κείμενο), σκέψη 110. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-171525>

(²) 2014 – Προκαταρκτική γνωμοδότηση με θέμα «Ιδιωτική ζωή και ανταγωνιστικότητα στην εποχή των μαζικών δεδομένων», 2015 – Γνωμοδότηση 4/2015 «Προς μια νέα ψηφιακή δεοντολογία. Δεδομένα, αξιοπρέπεια και τεχνολογία, 2015» – Γνωμοδότηση 7/2015 «Αντιμετώπιση της πρόκλησης των μαζικών δεδομένων: ζητούμενο η διαφάνεια, ο έλεγχος των χρηστών, η προστασία των δεδομένων ήδη από τον σχεδιασμό και η λογοδοσία», 2016 – Γνωμοδότηση 8/2016 του ΕΕΠΔ σχετικά με τη συνεκτική επιβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην εποχή των μαζικών δεδομένων.